

A faded background image of a classical statue of Lady Justice. She is depicted as a woman with curly hair, wearing a draped garment. In her right hand, she holds a sword pointing upwards, and in her left hand, she holds a pair of scales of justice. The statue is set against a light blue sky with soft white clouds.

Захист прав боржника та кредиторів у справах про банкрутство

Євген ІВАНЕНКО, арбітражний керуючий, член Ради арбітражних керуючих України

Мета процедур банкрутства

Згідно з частиною першою статті 2 ГПК України, завданням господарського судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави.

Щодо процесуальної мети, правовідносини суду з кожним учасником процесу підпорядковані досягненню головної мети - винесення законного та обґрунтованого рішення (постанова Верховного Суду від 12.08.2019 у справі № 905/945/18)

На відміну від ряду інших нормативно-правових актів Кодекс України з процедур банкрутства не містить єдиного сформульованого визначення загальної мети банкрутства. Пошук мети здійснюється шляхом комплексного аналізу окремих юридичних норм, що дозволяє чітко сформулювати мету.

Мета процедур банкрутства

В преамбулі зазначається про те, що процедури кодексу направлені на досягнення мети:

- задоволення вимог кредиторів у справах про банкрутство юридичних осіб та відновлення платоспроможності фізичної особи у справах про неплатоспроможність фізичних осіб.

Слово мета зустрічається 37 разів по тексту Закону

Судячи із законодавчого визначення, закон не надає перевагу жодній з процедур (визнання банкрутом, санація, превентивна реструктуризація), але обрана процедура має призводити до досягнення мети – задоволення вимог кредиторів.

Натомість, Закон про банкрутство конкретно визначає мету кожної з процедур, окрім процедур ліквідації юридичних осіб та процедури погашення боргів фізичних осіб.

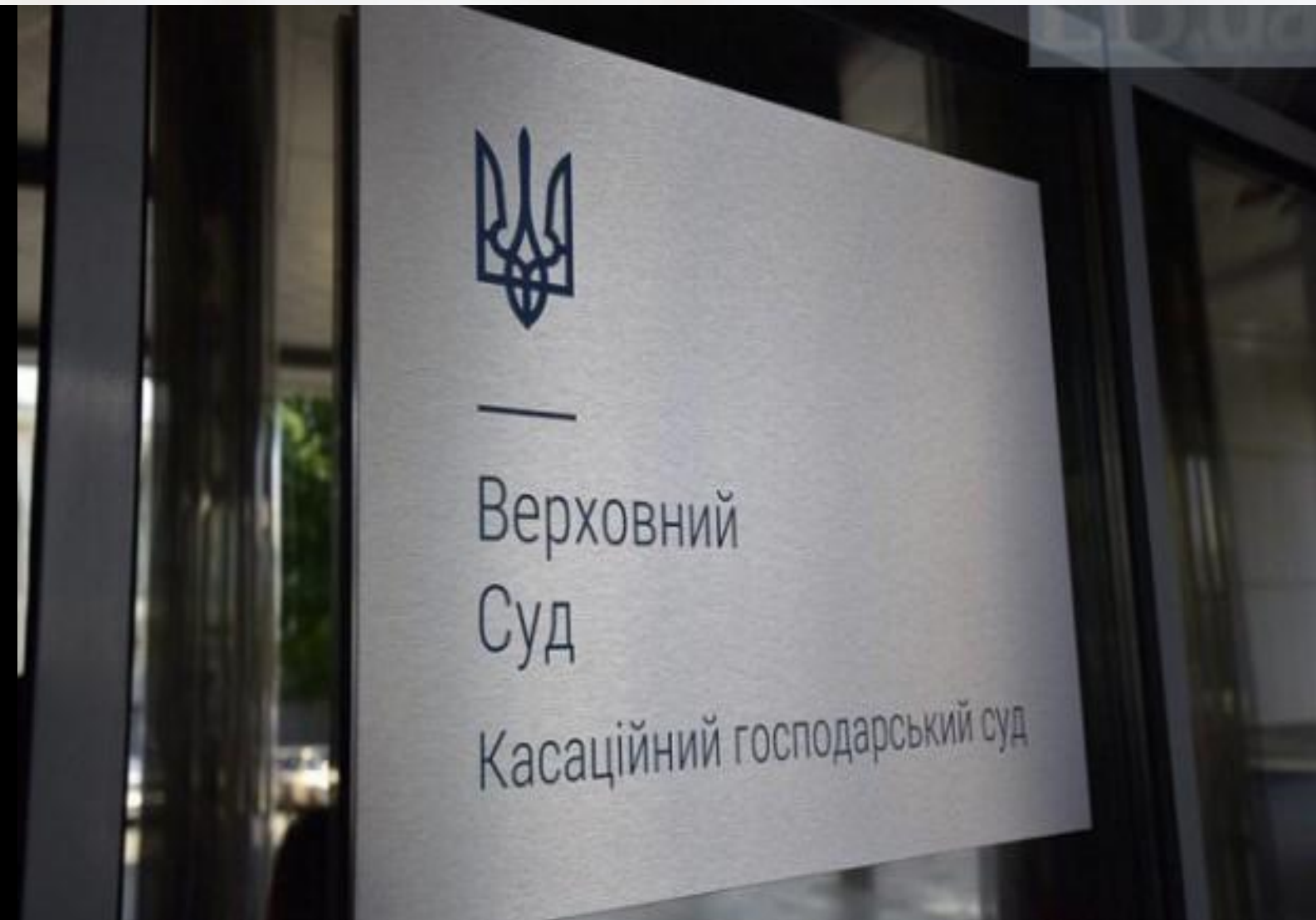
Стаття 1 Кодексу України з процедур банкрутства

- Реструктуризація боргів боржника - судова процедура у справі про неплатоспроможність фізичної особи, що застосовується з метою відновлення платоспроможності боржника шляхом зміни способу та порядку виконання його зобов'язань згідно з планом реструктуризації боргів боржника;
- План реструктуризації боргів боржника фізичної особи розробляється з метою відновлення платоспроможності боржника.
- Санація - система заходів, передбачених цим Кодексом, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою відновлення платоспроможності боржника, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського стану боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів;
- Під розпорядженням майном розуміється система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, здійснення аналізу його фінансового стану, а також визначення наступної процедури (санації чи ліквідації).

Суди притримуються сталого підходу до визначення мети процедур банкрутсва.

Як приклад – Постанова КГС ВС від 12 червня 2025 року по справі № 924/232/22, в якій зазначено: Захист приватного інтересу, в свою чергу, полягає в максимальному задоволенні вимог кредиторів, відновленні платоспроможності боржника або його ліквідації та продажу його майна у ліквідаційній процедурі з метою погашення вимог кредиторів.

Саме загальна мета процедур банкрутства визначає для кожного з учасників процесу інструментарій, який може бути використаний задля досягнення цієї мети.

- Водночас необхідно зазначити, що у справах банкрутство роль суду значно відрізняється від його ролі в інших категоріях господарських справ й полягає у здійсненні контрольної та організаційної функції.
- За таких умов, Кодекс України з процедур банкрутство наділяє повноваженнями із забезпечення належного проведення процедури (розпорядження майном, ліквідація, санація, реструктуризація боргів боржника, превентивна реструктуризація) саме арбітражного керуючого, який і здійснює виявлення майна боржника, управління та розпорядження ним, його подальшу реалізацію, розглядає вимоги кредиторів на предмет їх обґрунтованості тощо.
- Тобто завдяки безпосередньої реалізації повноважень арбітражного керуючого досягається мета банкрутства - задоволення вимог кредиторів, відновлення платоспроможності.

Інструментарій учасників процедур банкрутства

- Кредитори та боржник в процедурах банкрутства використовують велику кількість юридичного інструментарію для досягнення їх мети, починаючи від заяв кредиторів з грошовими вимогами, і закінчуючи скаргами на дії чи бездіяльність арбітражних керуючих.
- Поряд із вказаною легітимною метою, є відхилення від цієї мети, коли одна кредитори вчиняють дії на шкоду іншим кредиторам, штучно змінюючи баланс на свою користь як в частині потенційних до задоволення вимог кредиторів, так і в частині управлінських компетенцій щодо боржника та арбітражного керуючого.
- Доволі важко провести межу між правомірною реалізацією власних прав і зловживанням правами, оскільки зовні вони виглядають однаково. Основним критерієм для висновку про визнання дій зловживанням процесуальними правами є їх невідповідність завданню господарського судочинства, яким є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави, а саме перешкоджання судочинству (постанова ВС від 24.01.2022 у справі № 911/2737/17)

Активи та пасиви боржника у контексті інструментарію арбітражного керуючого

Основними перемінними у справах про банкрутство є активи та пасиви боржника.

Пасиви – грошові вимоги кредиторів, які визнані судом.

Активи – усі активи, в тому числі матеріальні та нематеріальні активи, які є джерелом задоволення вимог кредиторів або можуть бути задіяні в ході заходів відновлення платоспроможності.

Щодо пасивів, про які подано відповідні заяви, арбітражний керуючий висловлює власну позицію стосовно заявлених вимог кредиторів. За необхідності заявляє про наслідки пропуску строків позовної давності. Фактично арбітражний керуючий має виконувати попередню фільтрацію поведінки боржника і кредиторів з метою сприяння виявлення судами фактів зловживання правом та необґрунтованого формування т.з. «штучних» вимог.

Для цього, арбітражний керуючий, окрім вивчення та аналізу заяви з грошовими вимогами та додатків до неї, повинен:

- Перевірити пов'язаність кредиторів, їх заінтересованість
- Перевірити дані синтетичного та аналітичного бухгалтерського обліку боржника
- За можливості вивчити питання про відображення відповідних операцій у складі податкової та фінансової звітності – реєстрація ПДВ, співставити суми заявлених вимог з сумами фінансової звітності, перевірити наявність та чинність відповідних ліцензій чи дозволів тощо

Перешкоди в ефективній реалізації:

- Відсутність у арбітражного керуючого персоналізованого доступу в режимі перегляду до матеріалів реєстраційних справ щодо юридичних осіб (ЄДРПОУ)
- Відсутність у арбітражного керуючого доступу або можливості отримати інформацію про акціонерів боржника та кредиторів з інформаційних баз даних НКЦПФР (щодо акціонерів з частками менше 5%) та НДУ (щодо переліків акціонерів юридичних осіб).
- Законодавча невизначеність в питанні розкриття арбітражному керуючому інформації, яка містить банківську таємницю.
- Відсутність відповідальності за ненадання відповіді або неповної відповіді на запит арбітражного керуючого

Щодо виявлення активів боржника:

- Отримання реального доступу до місць зберігання активів боржника з метою їх інвентаризації в умовах, коли боржник або треті особи перешкоджають таким діям. Зазвичай, подібні перешкоди в подальшому можуть бути однією з підстав для притягнення винних осіб до субсидіарної відповідальності (за наявності поряд з цим ознак доведення до банкрутства), але вказане матиме місце лише на стадії ліквідаційної процедури після реалізації усієї наявних активів боржника, що потенційно відстрочує в часі можливість швидкого задоволення вимог кредиторів та зменшує процент їх задоволення.
- Відсутність дієвого і швидкого механізму виконання ухвал судів про зобов'язання надати арбітражному керуючому допуск до активів боржника для проведення інвентаризації до моменту відсторонення керівника.
- Відсутність безпосередньої можливості законного проникнення на територію боржника разом з правоохоронними органами.
- Відсутність у арбітражного керуючого доступу до текстів судових рішень не у знеособленому вигляді у справах, учасником яких є боржник, його засновники, посадові особи.
- Відсутність заходів фінансової відповідальності до керівників, головних бухгалтерів (за їх відсутності – бухгалтерів) та інших посадових осіб боржників за ненадання інформації, документів та перешкоджання арбітражним керуючим у виконанні їх повноважень (відсутність співпраці з арбітражними керуючими). Протиправна поведінка вказаних осіб повинна впливати на ділову репутацію вказаних осіб (що переслідує превентивну мету у вигляді недопущення таких осіб до здійснення професійної діяльності у сферах, де висуваються критерії ділової репутації).
- Довготривалість судових процедур відсторонення керівників боржників

Щодо системи заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника (в процедурах розпорядження):

- Відсутність юридичного механізму контролю з боку розпорядника майна за фінансовими транзакціями боржника (наприклад, через обов'язковість запровадження другого підпису банківських документів), за активами боржника під час укладання правочинів з такими активами (реєстрація прав власності на транспортні засоби, механізми, машини, сільськогосподарське устаткування тощо).
- Відсутність чіткого розмежування поняття «втручання в господарську діяльність боржника» з такими поняттями як «система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника», що призводить до дисциплінарних ризиків добросовісного арбітражного керуючого.

В ліквідаційних процедурах:

- Відсутність законодавчо врегульованих процедур виключення КБВ з реєстру ЄДРПОУ щодо боржника.
- Відсутність чіткого банківського регулювання в частині відкриття та використання рахунків (а в подальшому одного ліквідаційного рахунку) боржника.
- Відсутність законодавчо визначених механізмів охорони (збереження) майна боржника до моменту отримання коштів від продажу майна боржника (коли ліквідатор самотійно матиме змогу сплачувати послуги з охорони майна боржника).
- Відсутність юридично закріплених механізмів звільнення або відстрочення оплат за ряд державних послуг до моменту отримання перших коштів від продажу майна боржника.
- Відсутність чітко визначених повноважень ліквідатора щодо господарських операцій з майном боржника в ліквідаційній процедурі, зокрема, межі та критеріїв передання майна боржника в оренду (зберігання) третім особам до моменту його продажу в ліквідаційних процедурах.

Зловживання правами учасниками процедури банкрутства

На ефективність захисту прав кредиторів і боржника суттєвий вплив спричинює затягування процедур банкрутства через поведінку учасників справи, наприклад:

1. З боку кредиторів – оскарження вимог інших кредиторів у позовних провадженнях до моменту закінчення їх розгляду в попередньому засіданні господарського суду в межах справи про банкрутство. Вказане призводить, як правило, до негативних наслідків у вигляді вчинення боржником значних правочинів щодо майна, згоду на вчинення яких мали б давати збори та/або комітет кредиторів.
2. З боку кредиторів, боржника, засновників боржника – зловживання учасниками справи правом на апеляційне та касаційне оскарження рішень судів.
3. З боку боржника – затягування посадовими особами боржника у наданні інформації арбітражному керуючому. Типова недобросовісна поведінка зводиться до часткового надання інформації та документів, з тим, щоб ускладнити вирішення питання про відсторонення керівника боржника.

Дякую за увагу!

